

*Monika Brzozowska-Pasieka, Anna Kruszewska, Aleksandra Sewerynik,
Jakub Słupski, Karolina Maria Wojciechowska, Joanna Woźniak,
Julia Zasacka*

Rozdział I. Prawo autorskie – podstawowe konstrukcje i pojęcia

1. Utwór

Utworem jest „każdy przejaw → działalności twórczej o indywidualnym charakterze s. 2, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia lub sposobu wyrażenia”.

Celem prawa autorskiego jest ochrona twórczej (osobistej) działalności człowieka. Dlatego nie jest istotne, czy utwór jest obiektywnie nowy, nowatorski lub innowacyjny. Ochrona prawa autorskiego obejmuje każdą kompozycję tworzywa, ułożoną w pewną całość według osobistego (indywidualnego) doboru określonej osoby (tworzywem są np. słowa, barwy, kształty i dźwięki). Jeżeli takie komponowanie polega jedynie na naśladowaniu cudzej twórczości, natury lub struktur powszechnie stosowanych, to nie ma twórczego i osobistego charakteru. Nie powstaje wtedy nowy utwór.

Dla ochrony utworu nie ma znaczenia, czy jest on poprawny, ładny lub wartościowy. Nie ma również znaczenia przeznaczenie utworu (do szuflady, rozrywkowy, religijny, reklamowy). Utwór nie musi być ukończony. Już ta część (szkic, projekt), która powstała i spełnia kryteria opisane powyżej, od momentu → ustalenia s. 2 jest chroniona przez prawo autorskie. Okoliczność, czy np. dany tekst jest utworem, jest niezależna od woli stron umowy dotyczącej stworzenia tego tekstu. Jest to bowiem kwestia faktów (czy tekst spełnia przesłanki wskazane w prawie autorskim), a nie kwestia ustaleń stron.

Do objęcia utworu ochroną nie jest potrzebne spełnienie jakichkolwiek formalności, w szczególności zgłoszenie go do jakiegoś urzędu lub rejestru. Prawa autorskie do utworu powstają z chwilą jego ustalenia.

2. Ustalenie utworu

Ustaleniem jest „uzewnętrznienie” utworu w takiej formie, by było możliwe, choćby potencjalnie, zapoznanie się z nim przez inne osoby i odróżnienie go od innych dzieł. Ustalenie może być dokonane w jakiegokolwiek postaci, także ustnej. Nie musi łączyć się z utrwaleniem na jakimś nośniku. Nie jest wymagane faktyczne upublicznienie utworu, chodzi jedynie o potencjalną możliwość zapoznania się z nim. Zatem będzie ustaleniem utworu na przykład: napisanie wiersza „do szuflady”, namalowanie obrazu oraz odtąnczenie choreografii.

W polskim systemie prawnym utwór zostaje automatycznie objęty ochroną prawa autorskiego od chwili jego ustalenia, bez konieczności spełniania jakichkolwiek formalności (zgłaszania, umieszczenia adnotacji o zastrzeżeniu praw, umieszczeniu znaku „C” itp.). Ustalenie nie jest równoznaczne z ukończeniem dzieła przez autora. Utwór jest objęty ochroną w zakresie, w jakim został ustalony oraz jest przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze. Jeżeli taką cechę posiada szkic utworu lub jego ustalona część, będzie ona podlegała ochronie.

3. Działalność twórcza o indywidualnym charakterze

Twórczość polega na komponowaniu przez człowieka w subiektywnie nowe całości tworzywa, jakim są np. słowa, dźwięki, formy i kolory.

Indywidualny charakter oznacza, że kompozycje te powstały na skutek dokonania swobodnych, samodzielnych i osobistych wyborów autora (piętno osobiste).

Każda taka kompozycja powinna być objęta ochroną prawa autorskiego.

Aby rozstrzygnąć, czy utwór jest przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze, można pomocniczo zbadać, czy odróżnia się on od innych rezultatów analogicznego działania lub czy nie jest jedynie przejawem działalności technicznej (czyli standardowej, rutynowej, przewidywalnej, powtarzalnej, zdeterminowanej przez opisywany obiekt).

4. Idea a sposób wyrażenia

Każdy utwór zawiera sferę idei, która nie jest chroniona przez prawo autorskie. Idea to zjawisko myślowe, które można wyrazić na wiele różnych sposobów (np. pomysł, procedura, metoda lub zasada działania).

Nawet jeżeli idea odznacza się twórczym i indywidualnym charakterem, nie jest ona chroniona prawem autorskim. Chroniony jest sposób wyrażenia idei, czyli np. tekst ją opisujący.

5. Ochrona elementów składowych utworu

Na każdy utwór składa się wiele elementów. Na przykład powieść można podzielić na rozdziały, występują w niej bohaterowie o indywidualnych cechach, posiada również tytuł. Pojawia się zatem pytanie, czy poszczególne elementy utworu są chronione przez prawo autorskie, np. czy można zatytułować inną powieść lub piosenkę tym samym tytułem albo skopiować postać wykreowaną przez autora powieści. Jeżeli dany element spełnia wszystkie kryteria ochrony utworu, zatem: stanowi przejaw → działalności twórczej o indywidualnym charakterze s. 2, stanowi → sposób wyrażenia idei s. 2 (nie jest samą ideą) oraz został w jakiegokolwiek postaci → ustalony s. 2 oraz jeżeli ma samodzielne znaczenie, to jest chroniony przez prawo autorskie. Oznacza to, że można skorzystać z takiego elementu utworu po uzyskaniu zgody uprawnionego i zapłacie wynagrodzenia (z wyłączeniem utworów należących do → domeny publicznej s. 32 albo gdy korzystanie odbywa się w ramach → dozwolonego użytku s. 23. Zgoda ta może również przybrać postać → licencji Creative Commons s. 33.

Badanie, czy dany element utworu podlega ochronie, należy zatem zacząć od określenia, czy jest on jedynie ideą, czy przeciwnie, stanowi osobisty sposób wyrażenia jakiejś idei. Następnie można przejść do analizy, czy element ten stanowi przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze. Takiej oceny może dokonać jedynie osoba, która zna specyfikę dziedziny twórczości (muzyka, plastyka, rzeźba itp.), ponieważ tylko taka osoba jest w stanie wskazać elementy, które odwzorowują struktury powszechnie stosowane.

Wracając do początkowego przykładu z elementami powieści można wskazać, że zazwyczaj jej rozdział będzie chroniony przez prawo autorskie. Niezmiernie problematyczne jest określenie, czy postać wykreowana przez autora jest ideą (pomysłem na postać) czy stanowi sposób wyrażenia. Podpowiedzią może być to, że im bardziej szczegółowo określone są cechy tej postaci, tym większe prawdopodobieństwo ochrony prawnoautorskiej. Jeśli chodzi o tytuł, to jedno zdanie lub słowo co do zasady nie będzie spełniało przesłanek niezbędnych, by objąć je ochroną prawa autorskiego. Tylko wyjątkowo tytuły są na tyle oryginalne, że mogą być uznane za chronione.

Pewniejszym sposobem na ochronę tytułu jest zastrzeżenie go jako słownego znaku towarowego.

6. Rozpowszechnienie utworu

Rozpowszechnienie utworu to jakiegokolwiek publiczne udostępnienie utworu za zezwoleniem → twórcy s. 10. Rozpowszechnianie to każde publiczne udostępnienie utworu, np. poprzez nadanie, wystawienie lub udostępnienie w Internecie. Udostępnienie to musi mieć publiczny charakter. Oznacza to, że z danym utworem może zapoznać się nieokreślona liczba potencjalnych odbiorców, bez ograniczania dostępu do np. prywatnej/zamkniętej grupy osób.

Od rozpowszechniania należy odróżnić termin „publikacja”. Utworem opublikowanym jest bowiem utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie. Stąd immanentną cechą publikacji jest zwielokrotnienie utworu oraz jego materialny egzemplarz. Warto jednocześnie wskazać, że w polskim orzecznictwie pojawia się pojęcie „elektroniczny egzemplarz”, a w europejskim „cyfrowy egzemplarz” utworu.

Utwór udostępniony publicznie bez zezwolenia twórcy, nie jest utworem rozpowszechnionym w rozumieniu przepisów PrAut.

7. Utrwalenie

Utrwaleniem jest zapisanie utworu na fizycznym lub elektronicznym nośniku, tak by było możliwe zapoznanie się z utworem przez inną osobę. Forma utrwalenia może być mniej lub bardziej trwała.

Przykładowo utwór plastyczny może zostać utrwalony na płótnie, w formie muralu lub rzeźby; utwór fotograficzny w formie odbitki; utwór muzyczny w zapisie nutowym czy na płycie, utwór architektoniczny w budynku etc. Z pojęciem fizycznego nośnika niewątpliwie związane jest pojęcie egzemplarza i jego oryginału. W przypadku np. malarstwa mamy do czynienia z jednym oryginalnym egzemplarzem, w którym utrwalony jest utwór, a w przypadku fotografii czy rzeźby możemy spotkać się z większą liczbą egzemplarzy – kopii zrównanych z oryginałem. Istnieją również utwory, które nie są utrwalone na materialnym nośniku, a jedynie → ustalone s. 1. Ochronie prawnoautorskiej bowiem podlegają utwory ustalone w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia – nie ma więc wymogu ich utrwalenia nadającego im stałość. Z ustaleniem utworu, uzewnętrznieniem zamysłu twórcy, bez jego fizycznego utrwalenia, możemy spotkać się np. przy działalności artystycznej związanej z performancem lub w przypadku improwizacji. Z drugiej zaś strony istnieje kategoria utworów, których byt wymaga utrwalenia, a nie tylko ustalenia, jak np. obraz, fotografia, rzeźba czy utwór audiowizualny. Utrwalenie utworu na egzemplarzu może być dokonane nie tylko w formach tradycyjnych, konwencjonalnych, ale i tych wykonywanych w technice zapisu cyfrowego przez proces digitalizacji.

8. Utwór audiowizualny

Utwory audiowizualne to utwory, których cechą wspólną jest sekwencyjność połączonych ze sobą obrazów (z dźwiękiem lub bez), których połączenie daje wrażenie ruchu. Efektem tego połączenia jest oryginalna całość wyrażająca indywidualne ujęcie danego tematu. Sztandarowym przykładem tego typu twórczości jest film (bez względu na gatunek), różne formy telewizyjne (m.in. seriale fabularne, filmy i seriale animowane, dokumentalne i paradokumentalne, telenowele, sitcomy oraz teatr telewizji) reklamy, teledyski, jak również niektóre gry wideo lub ich elementy. W utworze audiowizualnym wiele osób wnosi wkład twórczy w procesie jego stworzenia, co uzasadnia stosowanie szczególnych reguł prawnych, zawartych w specjalnym rozdziale 6 PrAut.

Co istotne, statusu współtwórcy nie posiada co do zasady producent utworu audiowizualnego, który uprawnienie do korzystania z wkładów twórców nabywa na podstawie odpowiednich umów. Producent jest podmiotem, który organizuje proces produkcji utworu audiowizualnego oraz ponosi nakłady i ryzyko z tym związane. Przykładowo producentem utworu audiowizualnego będzie muzeum, które tworzy film promujący aktualną wystawę, przeznaczony na kanał YouTube. Warto podkreślić, że chodzi o sytuację, gdy dana instytucja ma wiodący udział w produkcji takiego utworu, co nie wyklucza zaangażowania podwykonawców do poszczególnych etapów jego tworzenia, np. operatora obrazu czy scenarzysty. W szczególności status producenta nie będzie przysługiwał instytucji, której aktywność jest ograniczona do zamówienia i odbioru dzieła – wtedy producentem w rozumieniu PrAut będzie podmiot, któremu zlecono dostarczenie utworu. Zgodnie z PrAut domniemywa się, że na podstawie zawartych umów (czy to o wykorzystanie już istniejącego utworu czy stworzenie nowego utworu) producent nabywa autorskie prawa majątkowe do ich eksploatacji w ramach utworu audiowizualnego (art. 70 ust. 1 PrAut). Oznacza to, że w wypadku zlecenia wykonania i dostarczenia utworu podmiotowi trzeciemu, instytucja kultury będzie uprawniona do korzystania z niego na podstawie odpowiedniej umowy zawartej z tym podmiotem. Jeśli zaś, to instytucja ta zorganizowała proces produkcji utworu, to ona będzie beneficjentem tego → domniemania s. 48.

Status współtwórców mają osoby wnoszące wkład twórczy w powstanie utworu audiowizualnego, przy czym podkreślić należy tu element działania nakierowanego na powstanie tego właśnie nowego utworu, co powoduje, że do kategorii współtwórców nie zalicza się twórców dzieł powstałych niezależnie i uprzednio wobec utworu audiowizualnego, np. twórcy dzieła literackiego, które jest podstawą adaptacji filmowej, czy twórcy muzyki nie stworzonej na potrzeby filmu.

Konsekwencją statusu współtwórcy utworu audiowizualnego jest prawo do tantiem realizowane za pomocą organizacji zbiorowego zarządzania (art. 70 ust. 2¹ PrAut). W Polsce tantiemy te wypłaca ZAiKS. Rozliczenie dodatkowych wynagrodzeń następuje według tabel wynagrodzeń oraz regulaminu repartycji tej organizacji. Pośrednictwo ZAiKS-u ma charakter obowiązkowy. Wynagrodzenie tantiemowe jest innym wynagrodzeniem niż wynagrodzenie umowne, należne z tytułu samego udziału w tworzeniu dzieła audiowizualnego albo z tytułu udzielenia zezwolenia na wykorzystanie dzieła powstałego uprzednio. Ma ono dla współtwórców utworu audiowizualnego charakter dodatkowy i dotyczy określonych sposobów wykorzystywania utworu na wskazanych polach eksploatacji, tj. należne jest z tytułu wyświetlania utworu audiowizualnego w kinach, najmu egzemplarzy utworów audiowizualnych i ich publicznego odtwarzania, nadawania utworu w telewizji lub poprzez inne środki publicznego udostępniania utworów oraz reprodukowania utworu audiowizualnego na egzemplarzu przeznaczonym do użytku osobistego.

9. Program komputerowy

Program komputerowy nie jest zdefiniowany w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Definicje programu komputerowego zawarte w doktrynie i orzecznictwie wskazują, że jest to ciąg instrukcji, składających się z elementów twórczych i odtwórczych. Głównym elementem twórczym – z punktu widzenia prawa autorskiego – jest kod źródłowy¹. To właśnie kod źródłowy jest zapisany w zrozumiałym dla człowieka języku programowania i określa, jakie operacje/czynności ma wykonać komputer.

Przy czym – co warto jeszcze podkreślić – zgodnie z orzecznictwem europejskim sam język programowania czy format plików danych używanych w ramach programu komputerowego, nie podlegają ochronie prawnoautorskiej (wyr. TSUE z 2.5.2012 r., C-406/10, Legalis).

Elementem twórczym w programie komputerowym jest kod źródłowy, w którym zostają wyrażone idee jego twórcy.

W polskim orzecznictwie (np. wyr. NSA z 20.1.2016 r., II FSK 2854/13, Legalis, i przytoczone tam orzecznictwo) odróżnia się program komputerowy od oprogramowania. Uznaje się, że oprogramowanie komputerowe (jako produkt podlegający sprzedaży) składa się z programów komputerowych, ale również z utworów literackich, utworów plastycznych czy fotograficznych. Dobrym przykładem odróżniania samego programu komputerowego od oprogramowania jest gra komputerowa czy nawet strona internetowa. Każde z tych dzieł będzie zawierało program komputerowy („silnik”), ale również utwory graficzne, multimedialne, plastyczne czy literackie (np. treści).

Oprogramowanie będzie traktowane jako całość, na którą składać się będzie program komputerowy (a nawet zespół programów – aplikacji) i inne utwory.

Warto podkreślić, że zgodnie z art. 74 ust. 1 PrAut programy komputerowe podlegają ochronie jak utwory literackie. Ustawodawca dostrzega więc, że programy komputerowe nie są typowymi utworami, ale jednak – z uwagi na twórcze elementy – mogą podlegać ochronie prawnoautorskiej.

Przykład

Biblioteka tworzy oprogramowanie do wyszukiwania książek nie tylko po nazwiskach autorów czy tytułach, ale również po fragmentach książek czy użytych w książkach fotografiach i grafikach. W istocie takie oprogramowanie będzie kompilacją różnych utworów – programu komputerowego, ale również tekstu książki (utwór literacki, a w zasadzie jego fragment) czy utworu plastycznego lub/i fotograficznego (interface użytkownika). W istocie biblioteka stworzyła całe oprogramowanie komputerowe rozumiane jako swoisty konglomerat utworów (produkt), które można udostępnić, ale również np. sprzedawać (wprowadzać do obrotu).

10. Zbiór

Zbiór podlega ochronie prawnoautorskiej, gdy substrat go definiujący, czyli dobór, układ, zestawienie składników go tworzących, stanowi przejaw → działalności twórczej o indywidualnym charakterze s. 2. Te uzyskane twórcze zestawienie przesądza o ukonstytu-

¹ S. Wiśniewski, Prawnoautorska kwalifikacja gier komputerowych – program komputerowy czy utwór audio-wizualny?, ZNUJ z 2012 r. Nr 1, s. 43–67 i przywołane tam orzecznictwo.

owaniu zbioru jako przedmiotu prawa autorskiego. Klucz przyjęty w tym zestawieniu nie może być dziełem przypadku czy takim, jaki wynika wprost z logicznych reguł przyjętych i utrwalonych przy przedstawianiu określonych materiałów. Przy tworzeniu zbioru musimy zatem wykazać się twórczością i osobistym ujęciem. Zbiór może składać się z elementów, które są utworami, oraz z materiałów niepodlegających ochronie prawnoautorskiej. W przypadku tych pierwszych twórca zbioru musi uzyskać zgodę na korzystanie z nich. Nie ma znaczenia dla ochrony zbioru, ile jest w nim elementów stanowiących utwory, a ile tych pozostałych. Wśród typowych przykładów zbiorów można wymienić śpiewniki, książki kucharskie, zbiory przysłów itd. W pewnych wypadkach za zbiór można by uznać np. wystawę składającą się z elementów zestawionych w oparciu o unikalną koncepcję, w której wyrażony jest nasz twórczy zamysł, intelektualny wysiłek. Prawa do zbioru jako do całości przysługują → twórcy s. 10 lub współtwórcom (przy pracy dwóch lub więcej osób) zbioru, co nie koliduje z prawami twórców do poszczególnych utworów wykorzystanych w zbiorze – nadal mogą je eksploatować poza zbiorem.

11. Utwór zbiorowy

Klasycznymi przykładami utworu zbiorowego są gazety, tygodniki, miesięczniki, dzienniki telewizyjne, encyklopedie, słowniki czy księgi pamiątkowe. Brak jest definicji wprost odnoszącej się do tego bytu prawnego w PrAut. Utwory zbiorowe powstają przez połączenie składników, które są utworami bądź materiałami niepodlegającymi ochronie prawnoautorskiej, a to połączenie odbywa się w sposób nieprzypadkowy. Wiodąca jest tutaj rola wydawcy, redaktora, producenta działającego poprzez zespoły redakcyjne. Taka osoba dokonuje wyboru i złożenia poszczególnych elementów w oparciu o z góry ustalony klucz, koncepcję. Nadaje temu wieloskładnikowemu utworowi logiczną całość, koordynuje całe przedsięwzięcie, zabezpieczając je od strony ekonomicznej. W wyniku tej pracy powstaje przedmiot ochrony, co do którego → autorskie prawa majątkowe s. 34 – do utworu zbiorowego jako całości – przysługują wydawcy lub producentowi. → Twórcy s. 10 poszczególnych składników tego dzieła nadal w zakresie ich odrębnej eksploatacji (o ile taka jest możliwa) są uprawnieni z tytułu autorskich praw majątkowych. Wydawca lub producent musi uzyskać zgodę od każdego z twórców utworu włączonego i zespolonego w utworze zbiorowym na korzystanie z niego poprzez zawarcie stosownej umowy. Autor składnika wchodzącego w skład utworu zbiorowego zobowiązany jest (chyba że będzie miał ważny powód, aby tego nie zrobić) do udzielenia zezwolenia na korzystanie z tego składnika w ramach całości na polach eksploatacji, które wyłonią się w przyszłości, a nie były jeszcze znane w chwili zawierania umowy, co stanowi zabezpieczenie interesów wydawcy lub producenta ponoszących ryzyko ekonomiczne produkcji utworu zbiorowego. Niewątpliwie zależeć im będzie na korzystaniu z dzieła w każdy możliwy sposób pojawiający się wraz z rozwojem techniki.

12. Dobro niematerialne

Dobra niematerialnymi są dobra nieistniejące w świecie materialnym, a stanowiące przedmiot obrotu cywilnoprawnego i podlegające ochronie przewidzianej w przepisach.

Prawo autorskie chroni dobra niematerialne, takie jak: → utwory s. 1, → artystyczne wykonania s. 16 i inne dobra chronione → prawami pokrewnymi s. 15. Należy zatem wyraźnie odróżnić utwór od fizycznego nośnika (*corpus mechanicum*), na którym został on utrwalony i który umożliwia jego percepcję w materialnej rzeczywistości odbieranej przez zmysły człowieka.

Jedną z fundamentalnych zasad prawa autorskiego stanowi, że nabycie własności egzemplarza utworu nie powoduje nabycia majątkowych praw autorskich do niego. Tak samo nabycie → autorskich praw majątkowych s. 34 do utworu nie prowadzi do przejścia własności egzemplarza utworu. Czym innym jest bowiem prawo autorskie do dobra niematerialnego, jakim jest utwór, a czym innym prawo własności rzeczy, czyli nośnika, na którym utwór został utrwalony. Na przykład, jeżeli instytucja kultury kupuje obraz do swoich zbiorów, to co do zasady nabywa ona jedynie prawo własności rzeczy, jaką jest nośnik utworu w postaci obrazu (płótno, rama). Nie nabywa zaś autorskich praw majątkowych do samego utworu utrwalonego na obrazie. Do tego konieczne byłoby zawarcie umowy, na podstawie której instytucja kultury nabyłaby autorskie prawa majątkowe do utworu utrwalonego na obrazie.

13. Dzieło sztuki ludowej

Dzieła sztuki ludowej, czyli składniki tworzące sztukę ludową (folklor)², związane są głównie z działalnością artystyczną ludności wiejskiej danego obszaru. Charakteryzują się m.in. prostotą w formie i treści, odniesieniami do lokalnych tradycji oraz prymatem funkcji użytkowej nad ich walorami artystycznymi, choć nie w każdym przypadku. Na ogół dzieła sztuki ludowej nie podlegają ochronie prawnoautorskiej ze względu choćby na fakt, że stanowią zbiorowy wytwór danej społeczności nieposiadający konkretnego autora, przez co nie można im nadać miana działalności twórczej o indywidualnym charakterze wywodzącej się od ustalonego, konkretnego twórcy. Przesłanką indywidualności, piętno osobiste autora (a nie całej społeczności) wyraźnie zaznaczone w danym dziele, stanowi jedną z podstaw konstytuujących powstanie przedmiotu prawa autorskiego – utworu. Tradycyjne wzory, przyśpiewki ludowe, melodie, tańce, przekazy ludowe, tj. opowieści czy legendy, poezja ludowa, a nawet i te najpiękniejsze stroje regionalne zazwyczaj nie są definiowane jako utwory. Chyba że możliwe stanie się wskazanie konkretnego twórcy utworu w stylu ludowym. Tak zidentyfikowany co do autora utwór, o ile nie minął ustawowy czas, po którym autorskie prawa majątkowe wygasają (→ domena publiczna s. 32), korzysta z ochrony prawnoautorskiej podobnie jak inne utwory. Ochronie prawnoautorskiej podlegają również twórcze → opracowania s. 9, adaptacje czy przeróbki dzieł sztuki ludowej, tj. np. opracowanie piosenek ludowych, przerabianie strojów ludowych, tworzenie dzieł zawierających zmodyfikowane wzory ludowe oraz utwory tworzone w konwencji ludowej. Współczesne wykonania dzieł sztuki ludowej przez artystów, na ogół piosenek, jako → artystyczne wykonania s. 16 są z kolei przedmiotami praw pokrewnych również podlegającymi ochronie przewidzianej w odpowiednim dziale PrAut.

² Pojęcie wprowadzone przez brytyjskiego pisarza naukowego Williama Thomsa.

14. Opracowanie

Opracowanie to rodzaj utworu, do którego powstają tzw. prawa zależne. Można powiedzieć, że w opracowaniu powinien być rozpoznawalny wcześniej powstały utwór, nazywany „utworem pierwotnym”³. Zatem korzystanie z opracowania oznacza również korzystanie pośrednio z utworu pierwotnego. Rozpoznawalność nie odnosi się do popularności utworu pierwotnego, ale do obiektywnej możliwości rozpoznania elementów chronionych utworu pierwotnego w → opracowaniu, s. 9.

Zatem opracowanie nie powstaje, jeżeli autor przejął do swojego utworu elementy niechronione utworu pierwotnego, np. pomysł stanowiący → ideę s. 2 albo → dzieło sztuki ludowej s. 8.

Od opracowania należy odróżnić utwór inspirowany, który odnosi się do innego utworu, ale nie są w nim rozpoznawalne → chronione elementy s. 3 z innego utworu.

Opracowanie może powstać jedynie wtedy, gdy stanowi ono samo w sobie przejaw → działalności twórczej o indywidualnym charakterze s. 2. Zatem z elementami utworu pierwotnego muszą współistnieć oryginalne elementy pochodzące od autora opracowania. W innej sytuacji mamy do czynienia jedynie z techniczną przeróbką utworu, która nie jest odrębnym, nowym, utworem. Taką techniczną przeróbką będzie na przykład automatyczna zmiana zdjęcia kolorowego w zdjęcie czarno-białe, a także „tłumaczenie” tekstu dokonane jedynie za pomocą narzędzia Google translator. Również niewielki wkład, polegający np. na dodaniu jednego, prostego zdania komentarza do zdjęcia, nie będzie prowadził do powstania opracowania.

Relacja opracowania z utworem pierwotnym może mieć różny charakter. Autor opracowania może dążyć do maksymalnego oddania wartości utworu pierwotnego w opracowaniu (np. w przypadku przekładu wiersza), a może w luźniejszy sposób odnosić się do oryginału (np. adaptacja teatralna lub filmowa powieści).

Sporządzenie opracowania jest dozwolone. Nie wymaga uzyskania zgody autora utworu pierwotnego. Każda inna forma korzystania z opracowania na polach eksploatacji wymaga już uzyskania takiej zgody bezpośrednio od autora lub od podmiotu przez autora upoważnionego do udzielania takiej zgody. Właśnie dlatego prawa do opracowania nazywane są → prawami zależnymi s. 38.

Autor opracowania ma obowiązek wskazać autorstwo utworu pierwotnego.

15. Utwór inspirowany

Utwór inspirowany to utwór, który odnosi się do innego utworu, ale nie przejmuje z niego → elementów chronionych s. 3 prawem autorskim. Inspiracją może być temat, pomysł, styl, forma, technika tworzenia lub dzieło sztuki ludowej pochodzące z innego utworu.

³ Por. J. Błęszyński, Tłumaczenie w świetle nowego prawa autorskiego, PUG 1995, Nr 9.

Dobłą praktyką jest oznaczanie autora utworu inspirującego, choć nie ma takiego wymogu prawnego.

16. Twórcą

Prawo autorskie w zasadzie nie definiuje pojęcia twórcy (zamiennie stosowane jest też określenie „autor”), ograniczając się do stwierdzenia, że jest to osoba, której przysługuje prawo autorskie do danego utworu (art. 8 ust. 1 PrAut). Twórcą jest zatem osoba, na rzecz której prawo autorskie powstaje w sposób pierwotny, po raz pierwszy⁴ (rzeczywisty twórca). Sięgając do literatury fachowej można stwierdzić, że twórca w rozumieniu prawa autorskiego to przede wszystkim osoba, która poprzez swoje realne działania, określone czynności faktyczne czy psychologiczne, doprowadziła do powstania → utworu s. 1 w rozumieniu art. 1 ust. 1 PrAut⁵ (tj. przejawu działalności twórczej o indywidualnym charakterze). Dodatkowo domniemywa się, że twórcą jest osoba, której nazwisko w tym charakterze uwidoczniiono na egzemplarzach utworu lub jej autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu (art. 8 ust. 2 PrAut). Obalenie tego → domniemania s. 48 wymaga przedstawienia stosownych dowodów na to, że prawdziwym autorem jest inna osoba.

Twórcą utworu może być wyłącznie osoba fizyczna, przy czym może to być jedna osoba lub – jeśli powstał on w wyniku współpracy – wiele osób; wówczas każda ze współpracujących osób jest współtwórcą.

Należy podkreślić, że PrAut posługuje się terminem „twórca” w sposób niekonsekwentny i nie zawsze oznacza on osobę, na rzecz której w sposób pierwotny powstało prawo autorskie. W zależności od przepisu, omawiane określenie może oznaczać:

- 1) wyłącznie rzeczywistego twórcę (osobę, która stworzyła utwór – np. art. 2 ust. 5, art. 8, art. 16, art. 56, art. 78 PrAut),
- 2) rzeczywistego twórcę lub jego spadkobiercę (np. art. 12 ust. 2, art. 13 PrAut),
- 3) każdy podmiot autorskich praw majątkowych – w tym następcę prawnego pierwotnego podmiotu autorskich praw majątkowych (np. osobę, na rzecz której pierwotny twórca przeniósł autorskie prawa majątkowe w drodze umowy – np. art. 23 ust. 1, art. 44, art. 46, art. 48, art. 65, art. 68 ust. 1 PrAut)⁶.

17. Współautorstwo

Ze współautorstwem mamy do czynienia, gdy utwór jest efektem pracy twórczej więcej niż jednej osoby. Jednak nie każda osoba, która brała udział przy powstawaniu utworu będzie uznawana za jego współautora. Wkłady współautorów powinny tworzyć wspólną całość, jeden utwór.

⁴ J. Barta, R. Markiewicz, Art. 8, (w:) Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, wyd. V. 2011.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.